

Sociologie náboženství sociologie a náboženství

PhDr. Eva Křížová, PhD.

Co je náboženství pro sociologa

- **Společensko-kulturní výtvar/instituce, který odpovídá určité potřebě člověka o vysvětlení života a světa především z hlediska transcendence**
- - Podstatou náboženství je nakládání s **posvátným (sakrálním, věčným)**
 - dvojice posvátného a světského tvoří prapůvodní základ členění řádu
 - představa světa zde, v němž běží čas, a světa jinde, světa nepozorovatelného a věčného, nadpřirozeného
 - opozice mezi světským a posvátným je základ veškerého lidského myšlení
 - Jung: člověk je tvor náboženský a náboženství potřebuje
Základní vztah, základní věrnost (víra)
versus
 - Freud: náboženství je neurotickou reakcí na prožívanou bezmoc v životě, náboženství je iluzí, respektive kolektivní neurózou, únikem, funkcí mysli
- Moderna diskvalifikovala náboženství- sekularizace, obrat k tomuto světu
- Soubor **věr** - idejí, hodnot, norem, přesvědčení, tradic a rituálů, vztahujících člověka ke konečným podmínkám jeho existence (náboženské prožívání a chování), liturgický kalendář/rok
- Formální **organizace** a pravidla (církve)
- Soubor kulturních objektů **a symbolů** (texty, stavby, skladby, obleky...)

Společné a odlišné různým náboženstvím

- spiritualita a posvátnost
- Idea Boha, bohů, božstev
 - Animismus
 - Polyteismus
 - Monoteismus
- Funkce
 - Ritualizace života- strukturace roku a života
 - Morální společenství a řád/strukturovanost, věrnost a omezení
 - Integrace, soc. opora a kontrola
 - kompenzace
- Symboly
- Normy
- Nejvyšší autorita
- Organizace
- Vztah k autoritám
- Rituály
- Svátky

K náboženství se vyjadřovali sociologové-zakladatelé

- Comte- nové náboženství rozumu
- Durkheim
 - *„Náboženství je jednotný systém víry a praktik vztahujících se k posvátným věcem, tj. k věcem odtažitým a zakázaným; systém víry a praktik, které **sjednocují** všechny své přívržence v jediném **morálním společenství** nazývaném **církev**“*
Elementární formy náboženského života
- Weber:
 - *náboženství může stabilizovat, integrovat společnost, ale i ji měnit*
 - „Protestantská etika a duch kapitalismu“
 - *Askeze a skromnost, píle, pracovitost, podnikavost a spořivost, vyplývající z radikální kalvínské teologie, podstatně přispěla ke vzniku moderního západního kapitalismu*

Max Weber

- náboženství vysvětluje svět (racionalizace):
-
- *„Na úsvitu dějin poskytuje náboženství prvotnímu člověku symboly a rity, pomocí nichž si buduje významuplný svět, v němž se může orientovat a přežít uprostřed mocných sil jinak nevysvětlitelné a nepředvídatelné přírody,“* Weber Sociologie náboženství, 1998, 139)
- uprostřed vysoce racionalizované, zbyrokratizované a zmechanizované společnosti pocítí lidé takovou míru odcizení a bezmocnost, jakou pocíťoval primitivní člověk v houštinách pralesa. (Weber Sociologie náboženství 1998, 139)

Herbert Spencer

- původ náboženství vysvětloval s odkazem na sny a na skutečnost, že po smrti se duch nebo duše mrtvého zjevuje pozůstalým právě ve snech.
- kult předků = prvotní formou náboženství
 - Animismus
 - Polyteismus
 - Monoteismus

všechno, co nazýváme náboženstvím, tvoří přes všechny rozdílnosti a protikladnosti jednu veličinu

Masaryk

- Náboženské vzdělání a život církevní je trvalou složkou lidské kultury, i je třeba všimnout si jí zvláště vedle toho, co nazýváme vzděláním rozumovým. Mravnost člověka, jeho veškeré jednání a snažení nabývá v náboženství onoho zvláštního posvěcení, jež vtiskuje člověku znak božského.

Sociologické teorie a přístupy

Funkcionalismus-

náboženství má svou **sociální funkci**, účel (Durkheim, Feuerbach, Marx)- stabilizace, udržení pořádku, nadvlády, integrace, koheze, podpora/opora, konsolidace, útěcha, vztah k trvalému a věčnému, ochrana, ritualizace života a roku, řád, identita

Teorie racionální volby

kompensace: za malé „investice“ velký zisk (spása, věčný život)

Konstruktivistická teorie

člověk je do náboženství socializován a současně ho utvrzuje svou vírou, je nositelem určité náboženské kultury

Jak se náboženská sociologicky zjišťuje?

- Formální a neformální (subjektivní) znaky
- Veřejná-soukromá, postoje
- Členství v církvi
- Vyznání
- Návštěva bohoslužeb
- Účast na rituálech, modlitba
- Význam boha
- Postoje k některým pojmům jako vzkříšení, milost, peklo, nebe, očistec atd.

Jaké jsou výsledky?

- Antiklerikalismus jako součást českého národního obrození vedl k značně formálnímu členství, jež snadno zaniklo, když přestalo být nutné, natož „pronásledované“
- Jednoznačný pokles organizované církevní religiozity, hlavně u církví s masovou základnou
 - U nás cca 35-40% lidí se hlásí k n. - 60% ne
 - Kolem 10% pop. chodí na bohoslužby nejméně 1x měsíčně
- Více starších lidí- socializovaných v náboženské příslušnosti, ale zájem o otázky náboženství je silný u mladých lidí
- Více žen (nevěří 73% m, ale 54% žen)
- Nízká církevní organizovanost a tradiční náboženskost, ale silná víra v nejasně definované nadpřirozeno a náboženské či magické až okultní alternativy či substituce
- **Víra bez přináležení, bez církevní příslušnosti**
- Nekonal se očekávané silné oživení po r. 1989
- Přírůstek u malých církví sektářského nebo tradicionalistického typu (Svědci Jehovovi, Církev bratrská, Apoštolská církev)

Závěry

- Sekularizace nevedla ke ztrátě potřeby hledat odpovědi na otázky lidské existence, na které věda odpovědět neumí nebo tak činí neuspokojivě
- Mění se náboženská a spiritualita - od organizované k osobní a neformální, autentické
- Privatizace, detradicionalizace, demonopolizace
- Hovoří se o **postsekulární společnosti**

Základní literatura

- Nešpor, Z., Václavík, D. Příručka sociologie náboženství. SLON, 2013
- Hamplová, H. (2010): Česká religiozita – církevní příslušnost a víra ve světle Sčítání lidu a dat ISSP 2008. Naše společnost, 8 (1): 3-8. časopis Centra pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, dostupné online

Nebo

- Hamplová, H. (2011): Náboženství a pohlaví: Proč jsou ženy zbožnější než muži? *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2011, sv. 47, č. 2: 297–323, dostupné online

Nebo

- Vávra, M. (2009): **Jak zjišťovat návštěvnost bohoslužeb? Problémy s měřením náboženského fenoménu.** NAŠE SPOLEČNOST 1: 32-39. časopis Centra pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, dostupné online